

Malmö Högskola
LÄRARUTBILDNINGEN
Barn Unga Samhälle (BUS)

Examensarbete

15 högskolepoäng

I barninstitutionernas barndom

*En jämförande studie av förskolan i Estland och Sverige på 1800-
talet*

The childhood of the child institutions

*A comparative study of the preschool in Estonia and Sweden in
the 19th century*

Caroline Adlercreutz

Ane Kongo

Lärarexamen 210poäng
Barndoms- och ungdomsvetenskap
2010-01-14

Handledare: Johan Dahlbeck
Examinator: Thom Axelsson

Abstract

Adlercreutz, C. & Kongo, A. (2009) *I barninstitutionernas barndom*

Malmö: Lärarutbildningen: Malmö högskola

Uppsatsen är en jämförande studie mellan den estniska och svenska förskolan under 1800-talet. Syftet med studien är att undersöka hur förskolorna utvecklats i de respektive länderna och om det går att se några likheter eller skillnader. Uppsatsen behandlar bl. a. barnsynen, de tidiga pedagogerna och de första barninstitutionerna. Frågeställningar vi utgått ifrån är: *När inrättades de första barninstitutionerna i Estland och Sverige, varför bildades de, vad var de till för och hur har de sett ut? Vilka var de tidigaste pedagogerna och vilka var deras grundtankar om barn? Har de tidigare pedagogernas barnsyn påverkat lärarinnornas syn på barn? Metoden som används är en innehållsanalys där materialet är hämtat från tryckt litteratur samt elektronisk media. Den tidigare forskningen belyser bl. a. Fröbels, Owens och Pestalozzis idéer och tankar kring barninstitutionerna och deras syn på barn.*

Nyckelord:

Barninstitution, Barnkrubba, Estland, Fröbel, Kindergarten, Owen, Pestalozzi, Småbarnsskola, Sverige.

Förord

Vi vill ge ett stort tack till vår handledare Johan Dahlbeck för allt stöd vi fått under arbetets gång, vi tackar nära och kära som stått ut med oss under vår arbetsprocess.

Vi vill också tacka varandra då vi stått ut i vått och torrt och stöttat varandra när det gått trögt. Vi har båda läst tidigare forskning kring vårt ämne, Ane har läst det estniska och Caroline det engelska materialet som vi sedan har översatt. Vi har gemensamt skrivit alla delar i arbetet och samtidigt diskuterat det skrivna materialet samt empirin under arbetets gång.

*Laholm/Ängelholm 2009-12-11
Caroline Adlercreutz & Ane Kongo*

Innehållsförteckning

Förord

Abstract

Innehåll

1 Inledning	7
1.1 Syfte och frågeställningar	9
2 Tidigare forskning	10
3 Metod	12
3.1 Metodval	12
3.2 Urval och genomförande	13
4 Bakgrund	14
4.1 Förskolans tidiga pedagoger och deras barnsyn	14
4.2 Samhällsförändring.....	16
4.3 Småbarnsinstitutionernas början i Estland och Sverige	17
4.3.1 Småbarnsskolan	17
4.3.2 Barnkrubban	18
4.3.3 Kindergarten	19
5 Analys	21
5.1 Jämförelse av barninstitutionerna i Estland och Sverige	21
5.1.1 Småbarnsskolan	21
5.1.2 Barnkrubban	22
5.1.3 Kindergarten	24
5.2 Barnsyn	26
5.3 Sammanfattning och slutsatser	27
6 Diskussion och kritisk reflektion	29
Referenslista	30

1 Inledning

Sång för småbarnsskolor skriven av Forsell:

Lustigt vi springa och sjunga och leka,
Utanför regnet på rutorna slår,
Här inom fristadens väggar oss smeka,
// Kärlek och huldhet i barndomens år. //

Fader och moder för brödet sig möda,
Ingen kan lefva af lekar och sång.
Barndomens tid vi ej vilja föröda;
// Barnen också blifva vuxne en gång. //

Glada vi därför i skolan oss samla;
Räkna och läsa, och skrifva och sy;
En gång, när fader och moder bli gamla,
// Stödje vi dem, och ej mödan vi sky. //

(Westberg, 2008:42)

Barnens rätt att vara barn, att få springa, sjunga och leka ser Forsell som en självklarhet. Samtidigt ska barnen bli vuxna någon gång och ta sitt ansvar för familjen. Denna sång för småbarnsskolan beskriver barndomen på ett väldigt lekfullt sätt.

Var ska barnen ta vägen när jordbruksamhället blir industrisamhälle? Vem ska ta hand om, vårda och fostra barnen? Var har barnen sin plats i det nya samhället?

(Tallberg Broman, 1995:9).

Under slutet av 1800-talet uppstod det en debatt om hur man fick barnen integrerade i samhället. Man ansåg att familjen och hemmet var i kris när samhället förändrades. Sammanbrottet av moralen och normer skulle mötas upp av ordning och reda.

Den nya synen på barndomen och dess betydelse för barnens uppväxt fick ett stort inflytande i den barnpedagogiska rörelsen (Tallberg Broman, 1995:9–10), vilket vi kan se ledde till att de första barninstitutionerna grundades.

Vi är två studenter och blev intresserade av att skriva om Estlands och Sveriges förskolehistoria då en av oss är född och uppvuxen i Estland, men själv inte gått i någon förskola då hon växte upp.

Estland har i slutet av 1500-talet tillhört Sverige under stormaktstiden och det gjorde oss nyfikna på hur förskolan ur ett historiskt perspektiv har förändrats och utvecklats genom tiderna i de respektive länderna.

Studien är en jämförelse av den estniska och svenska förskolans historia, när institutionerna inrättades och vilka som var förskolans pionjärer. Vi har också tagit reda på vad de första pedagogernas grundtankar var om barn, varför barninstitutionerna etablerades och vad de var till för.

Uppsatsen är yrkesrelevant då det är viktigt med den gemensamma historien, som är grunden till hur vi lever nu och uppfattar våra barn. Det är intressant ur ett historiskt perspektiv hur förskolans inrättning har förändrats genom tiderna inte minst med tanke på barnsynen.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med examensarbete är att jämföra ur ett historiskt perspektiv om förskolan i Estland respektive Sverige har utvecklats på samma sätt under 1800-talet och om det går att finna likheter och olikheter. Vad vi kan se finns det inte några jämförelser gjorda mellan länderna. Därför är det ett intressant område att undersöka just för att det kan bli tydligt hur det har sett ut i Estland respektive Sverige.

De frågor som vi med vårt arbete vill behandla är:

- När inrättades de första barninstitutionerna i Estland och i Sverige?
- Varför bildades barninstitutionerna, vad var de till för och hur har de sett ut?
- Vilka var de tidigaste pedagogerna och vilka var deras grundtankar om barn?

2 Tidigare forskning

I det här kapitlet presenterar vi tidigare forskning kring förskolans uppkomst, pionjärerna och några av grundarna till de första barninstitutionerna.

Lindahl (1998), Simmons-Christenson (1987, 1991) och Signert (2000) skriver om bl. a. Johann H. Pestalozzi, Robert Owen och Friedrich Fröbel, som blivit särskilt betydelsefulla när man pratar om förskolepedagogikens utveckling under 1800-talet. Owen och Fröbel besökte Pestalozzi och fick idéer som de utvecklade vidare var för sig, vilket ledde fram till två olika typer av förskolor: *småbarnsskola* och *kindergarten*. De tar också upp barnsynen hos de tidiga pedagogerna och vad de arbetade mot. Simmons-Christensons (1987, 1991) skriver om pionjärerna som grundlade utbildningar, skapade ekonomiska förutsättningar och som har haft stor betydelse för utvecklingen av förskolan i Sverige, bl. a. Anna Eklund och Signe Åkermark. Pionjärerna byggde upp förskolan utan något som helst ekonomiskt stöd och där barnen togs om hand, så att de inte skulle ”springa hur som helst” när deras föräldrar arbetade.

Holmlund (1996), Tallberg Broman (1995) och Westberg (2008) skriver i sina böcker om hur förskolorna utvecklades under 1800- och 1900-talet, och vilka olika inrättningar det funnits under olika tidsepoker, samt vad det var man arbetade med. Viktiga frågor som de tar upp är framför allt vem det var som drev förskolans framväxt i Sverige. Andra relevanta frågor är hur man gjorde med finansieringen av utbildningar för omsorg och pedagogik, samt vilket engagemang staten och andra myndigheter hade för förskolans utbredning och deras syn på den.

Engdahl (1990) anser att om man ska förstå den svenska förskolan så som den ser ut idag är det av stor betydelse om man har kunskap om dess historia. Hon menar att förskolan finns till då vi har haft entusiastiska förskollärare som velat göra något bra för våra barns skull. Boken *Barnet Saken Kallet* tar upp personer som varit viktiga inom den svenska förskolepedagogiken och de ger sin syn på förskolans och förskolläraryrkets utveckling.

Utbildningsdepartementet skriver i sin rapport *En rapport från Förskola – skola – kommittén* (1985:5) hur förskola och skola sett ut i en historisk återblick. Den tar upp

hur förskolan sett ut under 1800-talet och början av 1900-talet. Den behandlar också hur man arbetat med frågor rörande förskola och skola.

Treier (2004), Ugaste och Õun (2008) tar upp hur utbildningen började i Estland under 1800- och 1900-talet, vad man arbetade med och hur innehållet i undervisningen såg ut. Det står också om några av de första pionjärerna i estnisk förskolehistoria och vad en pedagogs roll var. De har också beskrivit hur förskolan ser ut idag under 2000-talet och vilka dagens frågor är i estniska förskolor samt hur förskollärare använder läroplanen i sitt arbete.

3 Metod

I det här avsnittet beskrivs vilket vetenskapligt tillvägagångssätt vi använt för att på bästa sätt uppnå syftet med undersökningen. Avsnittet kommer också att innehålla en genomgång av urvalet och hur studien kommer att genomföras.

3.1 Metodval

Vi har valt att utgå ifrån en dokumentanalys också kallat innehållsanalys (Stukat, 2005:53) där man enligt Grønmo (2006) systematiskt går igenom innehållet i olika dokument för att finna material som är relevant för undersökningen. De dokument som man väljer att använda ska sedan bearbetas så att de går att använda i undersökningen.

Vilken metod som kommer att användas i forskningen beror på vad det är man undrar över och vad som skall undersökas. Den kvalitativa metoden brukar användas när man vill undersöka karaktären eller egenskaperna hos någonting. (Widerberg, 2002:15 & Patel & Davidson, 2003:14).

Meningen med en kvalitativ undersökning är att man skaffar sig en djupare kunskap om det valda ämnet, där man ställer frågor av typen vad betyder eller vad handlar det om. Om vi utgår från vårt ämne förskolans historia, skulle vår kvalitativa undersökning klargöra vad förskolans uppkomst innebär och vad det handlar om (Stukat, 2005:53 & Widerberg, 2002:15). Grønmo (2006) skriver att en kvalitativ innehållsanalys innebär en metodisk genomgång av det material som är relevant för problemställningen i den aktuella studien. Han menar också att en kvalitativ innehållsanalys i princip kan användas till alla olika slags dokument, oavsett om det är en text, tal, ljud eller bild. Men att det är vanligast att använda vid en skriven text, på internet m.m. (Grønmo, 2006:188)

Slutprodukten av en kvalitativ bearbetning är ofta en text där citat från olika personer varvas med egna kommentarer och tolkningar. Det är viktigt att den färdiga

texten förmedlar intryck och tankar på sådant sätt att läsaren kan följa med (Patel & Davidson, 2003:120).

3.2 Urval och genomförande

Grønmo (2006:188) skriver att man under datainsamlingen kan finna sitt urval, allt eftersom man läser, tolkar och analyserar mer texter. Problemställningen blir då klarlagt mycket bättre, samtidigt som vi som forskare får mer ökad insikt i andra texter som är betydelsefulla och givande för undersökningen. Detta innebär att datainsamlingen inte är särskilt förutsägbar och att man inte kan planera detta i förväg, då det kan komma att ändras under datainsamlingens gång. Johansson och Svedner (2004:68) menar att man i urvalet ska ange hur många och vilka som deltagit i undersökningen och hur de valts ut. Urvalet kommer att vara olika slags texter både i skriven form och elektroniska dokument för att på det viset förstå hur det såg ut på 1800- talet i barninstitutionerna. Vi har läst tidigare forskning om hur förskolan sett ut historiskt genom århundradena som gått, samt fördjupat oss i några av dåtidens pedagogers syn på barn, vilket sedan har diskuterats, detta för att välja ut föremål eller företeelser som är intressanta för arbetet.

4 Bakgrund

I det här kapitlet kommer vi presentera hur samhället ändrades under 1800-talet, några pionjärer inom pedagogiken och deras syn på barn, dessutom vill vi förtydliga hur den estniska och svenska förskolans historia sett ut.

4.1 Förskolans tidiga pedagoger och deras barnsyn

Vi har valt att belysa tre pedagoger då vi finner att deras grundtankar och syn på barn har varit inflytelserika i både Estland och Sverige. Dessa pedagoger är Pestalozzi, Owen och Fröbel.

Pestalozzi, Owen och Fröbel var alla inspirerade av Jean-Jacques Rousseaus (1712-1778) tankar om människonaturen. Rousseau ansåg att människan i grunden är god. Rousseau menade vidare att barn har rätt till barndomen, rätt till att vara barn samt skall bli respekterad för sin egen natur (Signert, 2000:64).

Johann H. Pestalozzi (1746-1827) föddes i Zürich. Pestalozzi menade att uppfostran ska börja tidigt (Engdahl, 1990:35). Hans filosofi gick ut på att barnet var gott från början och att om man inte hindrade det hade det en förmåga att utvecklas. Han trodde på barnets inre kraft och försökte hitta vägar så att deras inre styrka kunde utvecklas. Barnen skulle göra saker själva och samtidigt betonade han arbetets och rörelsernas betydelse (Signert, 2000: 65-67). Hans ledmotiv var ”det man själv har gjort kommer man ihåg hela livet” (Signert, 2000:66). Pestalozzi arbetade mycket med de allra fattigaste och mest försummade barn i samhället, han poängterade moderns betydelse för uppfostran under de första åren (Engdahl, 1990:35). Samtidigt som han förstod vikten av föräldrars omvårdnad av barn, så insåg han att om det går miste om lyckan av kärlek, måste barn få denna på annat sätt. Om det misslyckas kan detta nämligen leda till brottslighet och andra svårigheter i livet (Simmons-Christenson, 1987:47).

Engdahl (1990:35–36) menar att Pestalozzi hade tre mål för uppfostran och de var: att fängsla barnets uppmärksamhet, öva omdömesförmågan och att ”höja hjärtat mot ädlare känslor” (s. 36).

Robert Owen (1771- 1858) föddes i England. Owen var en samhällsreformator och en socialutopist (en person med föreställningar om ett ouppnåeligt idealtillstånd) och genom honom fick institutioner för förskolebarn en betydligt mer organiserad form. Han ansåg att barnen var offer för industrialismens framfart och på det viset försökte han hjälpa arbetarna till bättre levnadsförhållanden och kortare arbetstid (Simmons-Christenson, 1987:62–63).

Under tiden han var ägare till bomullsspinnerier såg han hur barnens ställning var, då de lämnades ensamman utan tillsyn när föräldrarna var på sina arbeten (Engdahl, 1990:35). Simmons-Christenson (1987:63–64) menar att Owen försökte skapa ett mönstersamhälle för att förbättra fabriksarbetarnas villkor som bestod av att betala goda löner, bygga skolor samt affärer. År 1816 grundade han ”Institut för karaktärsdanning”, där barn mellan två och sex år var välkomna. Syftet var att lära barnen ömsesidig vänlighet och annat som ansågs vara nyttigt och som de kunde förstå.

De skulle behandlas med kärlek, få en god uppfostran och grundläggande kunskap (Engdahl, 1990:35). Han ville att barnen skulle komma till institutet redan när de började gå, för att lära sig goda vanor och skilja på rätt och orätt. Owens huvudprincip var att barn ska vara glada, trivas och fostras utan aga. Barnen undervisades med tydliga medel så långt det var möjligt, man skulle väcka deras nyfikenhet genom att lära sig om naturen och tingen runt om kring dem (Simmons-Christenson, 1987:64).

Friedrich Fröbel (1782-1852) föddes i Tyskland. Enligt Signert (2000:74) ansåg också Fröbel att barn föddes goda, han tyckte att leken och barnens fantasi var viktig, då det är genom lek och fria aktiviteter som människan utvecklas. Fröbel menade enligt Signert (2000:73) att om barn lever i samklang med naturen, leker och upplever med alla sina sinnen skulle de som människa utveckla alla sina inneboende anlag.

Fröbel ansåg också att barnen behöver använda sina händer som t ex att utföra sysslor i hemmet för att på det viset lära sig vara aktiva (Simmons-Christenson, 1987:76). Hans mest grundläggande syfte med fostran var att lära barnen tänka

självständigt, det kunde göras på många sätt som t ex att barnet själv skulle experimentera och upptäcka omvärldens funktioner (Lindahl, 1998:65).

Engdahl skriver:

Fröbel liknade barnet vid en planta som behöver en god jordmån att växa i. Barnträdgårdslärarinnan ska liksom trädgårdsmästaren vårda varje liten planta och ge var och en de bästa betingelserna att växa och utvecklas (Engdahl, 1990:38).

Kindergarten symboliserar allt som Fröbel ville ge barnen, hans mål med sina idéer var att utbilda fria, tänkande människor (Engdahl, 1990:38). Verksamheten skulle vara ett komplement till hemmet då han ansåg det vara så viktigt att ingenting kunde ersätta det (Simmons-Christenson, 1987:72).

4.2 Varför upprättades det anstalter för barnen?

I början av 1800-talet flyttade allt fler människor in till städerna för att söka jobb, då bondesamhället förändrades till ett mer industrialiserat samhälle. Under första hälften av 1800-talet började industrin ta fart i Sverige och under andra hälften började industrins framfart i Estland. Tekniken och industrin utvecklades och då behövdes det mer folk till fabrikerna. Arbetet i fabrikerna innebar långa arbetsdagar och gav ingen hög lön, vilket gjorde att hela familjen både vuxna och barn från femårs ålder, var tvungna att arbeta för deras leverne. De yngre barnen fick då klara sig utan tillsyn och många barn miste sina liv på grund av dessa missförhållanden (Kreenholmi ajalugu, 2009 & Simmons-Christenson, 1997). Enligt Simmons-Christenson (1997) var detta en av orsakerna till att det upprättades barninstitutioner.

4.3 Småbarnsinstitutionernas början i Estland och Sverige

Här kommer vi att presentera några betydelsefulla epoker i Estlands och Sveriges barnsinstitutionshistoria. I kommande avsnitt tar vi även upp när de olika institutionerna inrättades och vilka några av grundarna till de olika inrättningarna var.

De omvälvande samhällsförändringar som industrialismen medförde under 1800-talet innebar en radikal omvandling av människors levnadsvillkor både i Estland och i Sverige (Holmlund, 1996:45 & Treier, 2004:11). Barnkullarna blev allt större då barnadödligheten sjönk, båda föräldrarna blev tvungna att förvärvsarbета och under tiden blev barnen ofta lämnade ensamma många timmar om dagen (Simmons-Christenson, 1991:8-9). Detta ledde till ett politiskt åtgärdsprogram som hade syftet att skapa ordning i samhället för att åstadkomma sysselsättning åt barnen (Holmlund, 1996:45). Det var oftast initiativ från aktiva och entusiastiska kvinnor som ledde till att de första barninstitutionerna grundades (Simmons-Christenson, 1991:9).

4.3.1 Småbarnsskolan

Småbarnsskolan utvecklades i England, det var Robert Owen som var initiativtagare till denna form av institution där han önskade skapa bättre villkor för de fattigas och sina arbetares barn (Tallberg Broman, 1995:15). ”Småbarnsskolan liknades vid blomman dit barnen flög som ett bi för att hämta honung under den tid då föräldrarna ändå inte kunde ta hand om dem” (Westberg, 2008:44).

I Stockholm startade den första förskolan 1836 genom Carl af Forsells (1783-1848) initiativ som blivit inspirerad av Owen (Tallberg Broman, 1995:16). Dess syfte var att i god kristen miljö ge barn i åldrarna 2-7 år uppfostran, sund föda, frisk luft och omvårdnad som ledde till ett bättre hälsotillstånd bland barnen (Vallberg- Roth, 2002 & Westberg, 2008:44). I småbarnsskolan fick barnen undervisning i bl. a. läsning, räkning,

religion och musik. Lektionerna varvades med lek och måltider (Tallberg Broman, 1995:16). Det var inte bara de hemmen som hade brister i fostran som småbarnsskolorna riktade sig till, utan den gav också möjlighet att förbättra en redan god familjesituation (Westberg, 2008:44). Några år senare öppnades småbarnsskolan även i Göteborg (Tallberg Broman, 1995:16).

I Estland startade den första privata barninstitutionen 1840, av initiativtagare Baronessan Elisabeth von Uexküll. Pojkar och flickor i åldrarna 2-3 år från fattiga familjer var accepterade där (Ugaste & Öun, 2008:1).

”*Väikelastekool*” (småbarnsskolan) öppnade man 1860 i Tallinn. Det var diakonissorna som var grundarna och syftet var att barnen skulle lära sig kristen fromhet. I undervisningen läste man bibeltexter, katekesen och sjöng kyrkliga sånger. Barnen var tvungna att lära sig läsa från sex års ålder. Ryska och tyska var viktiga språk att kunna och handarbeten var en väsentlig del i undervisningen. Man hade ”fri lek” som innebar att man fick promenera ute i en ring i gåsmarsch under lärarens uppsyn. Redan då hade man kontakt med föräldrar genom att bjuda in dem till missionskvällar där man gick igenom bibeltexter (Treier, 2004:11).

4.3.2 Barnkrubban

Den första *barnkrubban* öppnades 1854 på Kungsholmen i Stockholm (Tallberg Broman, 1995:11) på initiativ av läkaren Magnus Huss (1807-1890) (Holmlund, 1996:51), och tog hand om barn i åldrarna 2-6 år (Simmons-Christensen, 1997). Motiveringen till barnkrubban var att det fanns ett socialt hjälpbehov. Tallberg Broman (1995:11 & 13) beskriver barnkrubbans viktiga funktion som var att ta hand om barn som behövde tillsyn. Ändamålet var att influera sedlighet och ordning. Den hade en fast dagordning och hade som innehåll återkommande moment som tvättning, rengöring och vädring, då fokus lades på att bekämpa smuts, ohyra och de sjukdomar som ofta följde. Den hade även inslag av fri lek utomhus.

Verksamhetens mål och vilka metoder som sköterskan ska använda sig av beskriver Holmlund i *Låt barnen kom till oss* (1996):

I krubban måste råda ordning i allt, dock utan stryk och stränghet. Det nykomna rädda, de sjelfsvåldiga och bortskämda barnet tämjes genom exemplet af den gamla stammen samt genom vänliga rättelser; det vänjes att dagligen behandlas ömt, att få sina behofver ordentligt tillfredställda, att få tillbringa sin tid under en opartisk öfvervakad lek med jemnåriga, om det är så gammalt; det blir gladt utan støj, det blir stilla utan qväsning

(Holmlund, 1996:57).

I Estland har det funnits barnkrubbor och dessa låg i anslutning till fabriker där arbetarna kunde lämna sina barn (Kreenholmi ajalugu). Vi har inte kunnat få fram någon ytterligare fakta kring hur man arbetade eller vem som tog hand om barnen i barnkrubban, och vad man sysslade med.

4.3.3 Kindergarten

Det första institutet som kallades ”*kindergarten*” grundades i Estland 1862 av Hjälpföreningen och hette ”Estlands kindergarten av understödsförening”. Huvuduppgiften var att se efter barn men dock fick barnen lära sig handarbeten av olika slag, religionslära och läsning. Leken ansågs som slöseri av tid (Ugaste & Öun, 2008:1). De första som grundade förskolor var oftast tyska privatpersoner eller tyska föreningar (Treier, 2004:11).

I slutet av 1800 talet öppnades flera barnträdgårdar, som i t ex Tallinn, Pärnu och Sindi, då Estland blev mer industrialiserat (Treier, 2004:11).

En av de allra första ”*kindergarten*” grundades 1896 i Stockholm av Anna Eklund (1872-1942) och Signe Åkermark (1863-1942) (Simmons-Christenson, 1991:23). Syftet var att ge barn mellan 3-7 år uppfostran och sysselsättning under några timmar varje dag, denna var avgiftsbelagd och riktades sig mot vad som kom att kallas för ”bättre mans barn” (Utbildningsdepartementet, 1985:5 s.6) därför att man ville ha in de allra ”finaste” barnen där. I borgliga hem fanns det inte något behov av tillsyn eller heldagsfostran då barnens mödrar var hemma, det fanns istället ett behov av en mer

pedagogisk verksamhet som stimulerade barns utveckling. I kindergarten använde man dyrbart material, medan man i krubborna fick nöja sig med enklare och billigare material (Holmlund, 1996:80, 83-84;).

Det har funnits flera olika inrättningar än de tre vi valt att belysa, som t ex daghem och fosterhem. Vi har valt att inte skriva något om dessa då vi inte funnit så mycket underlag för dem.

5 Analys

I detta kapitel genomför vi en analys där vi jämför empirin från tidigare forskning i både Estland och Sverige. Vi har utgått från vårt syfte och våra frågeställningar. Syftet var att undersöka om förskolan i Estland respektive Sverige har utvecklats på samma sätt under 1800-talet och om det går att finna likheter och olikheter.

5.1 Jämförelse av barninstitutionerna i Estland och Sverige

Pestalozzi, Owen och Fröbel pratar alla om det oskyldiga barnet, det ska uppfostras i samklang med naturen, men verkligheten var långt ifrån det. Barnen lämnades att ta hand om sig själva när deras föräldrar arbetade, de tvingades tigga och var besvärande för allmänheten när de använde gatorna som lekplats. (Tallberg Broman, 1995:9).

När Owen såg hur illa barnen for då de fick klara sig själva startade han den första småbarnsskolan för att förbättra barnens situation (Engdahl, 1990:35 & Simmons-Christenson, 1987:64).

5.1.1 Småbarnsskolan

Carl af Forsell öppnade den första förskolan i Sverige 1836. I Estland öppnades en privat barninstitution av Baronessa Elisabeth von Uexküll 1840 och 1860 öppnade diakonissorna i Tallinn den allmänna småbarnsskolan.

Anledningen till att den överhuvudtaget öppnades var enligt Holmlund (1996), Simmons-Christenson (1991), Treier (2004) & Westberg (2008) för att ge fattiga och arbetarfamiljers barn möjlighet att vara någonstans under tiden då föräldrarna förvärvsarbetade.

Owen förstod tidigt att barnen var offer för industrialismens framfart. Att erbjuda föräldrar en möjlighet till att lämna sina barn på småbarnsskolan såg han som en möjlighet för att förbättra villkoren för både barn och vuxna.

Holmlund (1996) menar att småbarnsskolornas företrädare använde det otillräckliga hemmet och den bristande föräldravården som viktiga argument för att starta och driva

sin verksamhet. Westberg (2008) betonar samtidigt familjens betydelse, vilket Pestalozzi också ser som en viktig poäng för barnets uppfostran.

När vi nu har gått genom vår empiri kan vi se att religionen var en viktig faktor i småbarnsskolan i de respektive länderna då barnen uppfostrades i en god kristen miljö genom att läsa bibeltexter, katekesen samt sjunga kyrkliga sånger.

Enligt Signert (2000) var Fröbel mycket troende, då han ansåg att världen var av andlig natur. Vidare skriver Signert (2000) om att religionen var en central del i Frøbels system. Att religionen har tagit stor plats i undervisningen kan vi se som en koppling mellan det estniska och svenska småbarnsskolan.

I den svenska småbarnsskolan lades enligt Westberg (2008) mycket vikt på barnens hälsa, de skulle tvättas, få frisk luft, sund föda och omvårdnad. Detta är inget vi kan se i den estniska småbarnsskolan men däremot lades stor vikt vid att barnen skulle lära sig handarbeten av olika slag (Treier, 2004). Även i den svenska småbarnsskolan fanns det inslag av handarbeten, men vi kan inte se att den var av lika stor vikt som i den estniska småbarnsskolan (Westberg, 2008:15). Enligt Fröbel behöver barn använda sina händer för att där igenom vara aktiva (Signert, 2000).

Leken har haft olika betydelser i de respektive länderna. I Sverige fick man springa och leka fritt ute, medan man i Estland fick gå i gåsmarsch två och två under lärarens uppsyn. Fröbel var enligt Signert (2000) en stor förespråkare för den fria leken. Men hur fri den leken han talar om var är man inte säker på, då de rörelselekar han visade fram var mycket konstruerade och ledda. Owen förespråkade vikten av sång och lek både ute och inne, för att genom det lära barnen samarbete (Engdahl, 1990).

5.1.2 Barnkrubban

Det öppnades allt fler barnkrubbor för att tillfredsställa behovet av att vårda barn under den tid deras föräldrar arbetade. De hade även längre öppettider som möjliggjorde att även modern kunde förvärvsarbeta. Det gjorde att allt fler småbarnsskolor med undervisande inslag minskade då de var öppna bara under ett fåtal timmar under dagen (Westberg, 2008:114).

Den första barnkrubban öppnades på Kungsholmen i Stockholm 1854 av Magnus Huss. Denna form av förskola har funnits i Estland och det fanns i anslutning till fabriker där förvärvsarbetarna kunde lämna sina barn (Kreenholmi ajalugu), men vi har inte fått fram någon ytterligare fakta kring hur man arbetade där.

I den svenska barnkrubban strävade man efter att i så hög grad som möjligt möta behoven hos de fattiga barnen. Oavsett vilken ålder de befann sig i eller vilken tid på dygnet skulle barnen få den omvårdnad som behövdes (Westberg, 2008:114–118).

Holmlund (1996) skriver om verksamhetens mål och metoder som man arbetade med på Kungsholmens barnkrubba. Här kan vi läsa: ”I krubban måste råda ordning i allt, dock utan stryk och stränghet...” (s. 57). Vi kan se att Owen har varit inspiratör då hans mål var att man skulle uppfostra barn utan aga (Simmons-Christenson, 1987:64). Vidare kan vi läsa om hur man skulle behandla barnen på Kungsholmens barnkrubba: ”... genom vänliga rättelser; det vänjes att dagligen behandlas ömt...” (Holmlund, 1996:57). I det här citatet kommer Owens syn på barn fram ännu mer då han ansåg att det var viktigt att lära barnen ömsesidig vänlighet (Simmons-Christenson, 1987:64). Vi kan koppla detta till egna erfarenheter då vi själva vet hur det känns att bli kränkt och inte känna att man är något värt. Om man istället blir bemött med vänliga ord kan det stärka ens självkänsla.

Bara för att man gick i en barnkrubba fick modern inte mindre känslor för sitt barn och detsamma gäller för barnet om det redan hade etablerat en god relation i hemmet. Krubban kunde hjälpa modern till en större tillgivenhet gentemot sitt barn, och det genom goda exempel från sköterskan på krubban (Holmlund, 1996:56). Om vi ser på det som skrivits om Kungsholmens barnkrubba och det som Holmlund skrivit om krubban, kan vi dra slutsatsen av att det var viktigt att behandla varandra på ett trevligt sätt.

5.1.3 Kindergarten

Hjälpföreningen öppnade 1862 den första kindergarten i Estland, Anna Eklund och Signe Åkermark grundade 1896 den svenska kindergarten. Estland startade sin kindergarten 34 år innan Sverige vilket kan bero på att de första småbarnsskolorna som grundades i Estland öppnades av tyska medborgare. Det i sin tur ledde till att det fanns en bättre förbindelse till Fröbel och hans teorier. Småbarnsskolorna ändrade då namn till kindergarten.

Lärarinnorna i Estland hade i uppgift att se efter barn. De lärde barnen handarbeten, religionslära samt läsning (Ugaste & Õun, 2004). Här kan vi se att de blivit inspirerade av Fröbel då han talade mycket om att barn ska använda sina händer. Han var troende och ansåg att kunskapen var något yttre givet av Gud och han poängterade vikten av läsning (Signert, 2000:74).

I Sverige arbetade man efter Fröbelgåvorna (pedagogiska leksaker som består av skilda geometriska kroppar), som Fröbel utvecklade för att utveckla det sensoriska och motoriska hos barnet, för att genom det ge stimulans åt en mer pedagogisk verksamhet (Signert, 2000:74). Vad vi har läst i vår empiri kan vi inte se att Estland använt sig av Fröbelgåvorna i sin verksamhet under den tidsepok som vi tittat på. Den började inte användas förrän C. H. Niggol (1851-1927) skrev en bok 1921 som hette ”Kasvatus enne kooli” (Uppfostran innan skolan). Boken ger en översikt om förskolebarns mentala utveckling, lekteorier, leksaker och de krav man ställer på barn samt metodiken för lekens organisering. Niggol var en stor beundrare av Frøbels uppfostransidéer och genom honom kom barnträdgårdarna att använda Frøbels praktiska arbetssystem (Treier, 2004:12, 13).

I den estniska kindergarten ansåg man leken vara onödig (Ugaste & Õun, 2004). Detta är helt emot det som Fröbel har sagt om leken, han ansåg att barnen genom leken visar sitt rätta jag och att de skulle leka mycket, då barn genom lek och fria aktiviteter utvecklas (Signert, 2000:73). Lek är inte det iakttagbara som barnet gör, utan det sätt att uppleva tingen, ”den är högst allvarlig och har djup betydelse” (Simmons-Christenson, 1991:15). Vi förmodar att de i den svenska kindergarten låtit barnen leka både fritt och under pedagogisk ledning, då man jobbat efter fröbelläran.

Den svenska kindergarten riktade sig till de familjer som hade det bättre ekonomiskt, då de hade möjlighet att lämna sina barn under några timmar varje dag (Holmlund, 1996:83). Då vi inte har hittat något i vår empiri till vilka familjer den estniska kindergarten riktade sig till är det svårt för oss att dra några slutsatser.

Fröbelkindergartens målsättning hade tre punkter enligt Tallberg Broman (1995:31), som vi vill binda ihop med våra tankar och vår empiri, dessa var:

- *Åstadkomma ett gott inflytande på barnet mot gudsfruktan, arbetsamhet och måttlighet.*

Här beskrivs vad man ska lära barnen, de ska ha kännedom om sin religion, de skulle lära sig bl. a. att hjälpa till hemma genom att göra husliga sysslor på förskolan samt lära sig vart gränserna går. Här ser vi en tydlig koppling både i Estland och i Sverige, då barnen skulle lära sig kristen fromhet. Handarbete ser vi som en huslig syssla och kan kopplas ihop med arbetsamhet.

- *Utöva ett gott och förädlande inflytande på hemmet.*

Då det är Fröbel som inspirerat pionjärer i den svenska förskolan kan vi bara koppla det till hans teorier. Fröbel ansåg enligt Simmons-Christenson (1991:15) ”att kindergarten endast skulle vara ett stöd för hemmets fostran”. I och med att barnen var på förskolan några timmar varje dag, fick mödrarna en stunds avkoppling och mer utrymme för egna aktiviteter (Holmlund, 1996:83). Vi ser det som ett sätt för mödrarna att ”ladda batterierna” och på så sätt kunde de orka med hemmet och familjen.

Vi kan också koppla det till punkt nummer ett angående att vara arbetsam, då man genom att arbeta med husliga sysslor i förskolan kan det ge inflytande och en mer harmonisk miljö i hemmet.

- *Utbilda unga kvinnor och mödrar till uppfostrarinnor.*

Den här målsättningen var en mycket intressant och utmärkande del av det frøbelska systemet. De blivande lärarinnorna använde barnträdgården som en praktikplats där de studerade barnavård och uppfostringslära (Tallberg Broman, 1995:32).

Vi har valt att inte skriva om utbildningarna för barnträdgårdsledarinnorna, men tyckte ändå att alla punkterna skulle vara med så Frøbels målsättningar blir synliga.

5.2 Barnsyn

När vi tittat på vår empiri om de tidiga pedagogerna kan vi dra en slutsats av att Pestalozzis och Frøbels tankar om att barnet var gott vid sin födelse (Signert, 2000: 65, 74), är grunden till deras barnsyn. De båda trodde på barnets inre kraft och deras förmåga att utvecklas om man inte förhindrade dem (Signert, 2000:65 & 73), detta menar även Owen då han poängterar vikten av att låta barns egen nyfikenhet vara i centrum (Simmons-Christenson, 1987:64).

Då Fröbel och Owen var influerade av Pestalozzi hade de samma grundtankar om barn men de utvecklade hans tankar till sina egna (Lindahl, 1998:64). Enligt Simmons-Christenson (1987:48) hade Pestalozzi tre mål för uppfostran och dessa var, ”huvudets, handens och hjärtats” krafter.

Här beskriver vi och kopplar de tre målen till empirin:

Huvudets kraft innebar färdigheter i läsning, skrivning och räkning. Det har vi också sett att lärarinnorna arbetat med i barninstitutionerna på 1800-talet, barnen skulle lära sig läsa, räkna och skriva.

Fröbel var mycket intresserad av matematik och det genomsyrar hela hans material (Fröbelgåvorna) som han farmställde (Signert, 2000:74).

Owen däremot var helt emot läxläsning, barnen skulle istället undervisas med material som fanns runt omkring dem (Simmons-Christenson, 1987:64).

Handens kraft innebar en utveckling av människans naturliga sysselsättning, det vill säga att barnet skulle lära sig en del sysslor och på det viset hjälpa modern tidigt. Här

kan vi se en tydlig koppling till hur barnen skulle arbeta med olika handarbeten och husliga sysslor på barninstitutionerna.

Signert (2000) skriver att det för Fröbel var viktigt att barnen skulle använda sina händer för att därigenom vara aktiva som bl. a. rita, måla och städa (s.76).

Hjärtats kraft innebar en moralisk fostran där kärlek till gud och till sina medmänniskor utgjorde en grund. Kopplar vi detta till empirin ser vi att religionsläran har varit en stor del i undervisningen på olika förskolor. Owen tyckte också det var viktigt att uppfostra barnen till att respektera sina medmänniskor. Som vi har påpekat innan var Fröbel mycket religiös och han ansåg att Gud var centrum i världsbilden (Signert, 2000:75).

5.3 Sammanfattning och slutsatser

Syftet med studien var att göra en jämförande undersökning. Detta för att vi ville få syn på barninstitutionernas uppkomst och de tidigare pedagogernas barnsyn. Det väsentliga i vårt examensarbete är att belysa några intressanta områden som bl. a. innefattar barnsynen.

Vi tycker Pestalozzis mål kring uppfostran och det han beskriver om huvudets, handens och hjärtans kraft är intressant (Engdahl, 1990:36), då vi kan finna likheter i barninstitutionerna om hur de har arbetat kring dessa.

Det som vi tycker är det viktigaste i Owens tankar var att han ville göra barnens situation till det bättre (Simmons-Christenson, 1987:62–63), så att de skulle uppfostras till bra människor, och för att göra det startade han den första småbarnsskolan (Engdahl, 1990:35). Hans huvudprinciper: glada barn, trivsel och fostran utan aga (Simmons-Christenson, 1987:64), tycker vi är betydelsefulla.

Det vi anser är det mest väsentliga i Frøbels idéer är barnens rätt till lek och att förstå vikten av att använda sina händer (Simmons-Christenson, 1987:76). Hans sätt att se på barn som en skör planta finner vi vara en intressant tankegång. Då varje barn ska få det bästa av världen för att utvecklas till en fullbordad människa.

De barninstitutionerna vi tittat på ser vi att religionen varit en viktig del i arbetet med barnen, då förskolan förr var en mycket religiös verksamhet (Tallberg Broman,

1995:16) och ofta startades de första verksamheterna vid kyrkorna av diakonissor (Treier, 2004:11).

Småbarnsskolans och barnkrubbans arbete med att hålla barnen rena och fria från sjukdomar (Tallberg Broman, 1995:13 & Westberg, 2008:44) tycker vi har varit en betydelsefull del i deras vardag.

Westberg (2008:114) skriver i sin bok att barnkrubban hade längre öppettider och det är något som vi tycker är bra, för att på så vis mötte barnkrubborna föräldrarnas behov.

Leken i Kindergarten i de respektive länderna har haft olika betydelse och detta tycker vi är intressant då de båda länderna blivit inspirerade av Fröbel. Varför är det på detta viset, borde de inte arbeta på samma sätt?

Vi har uppfattat att det har sett ungefär likadant ut i barninstitutionerna både i Estland och i Sverige under den undersökta tidsepoken, även om vi kan se att det funnits skillnader på vissa delar i arbetet på institutionerna.

6 Diskussion och kritisk reflektion

Examensarbetet har varit stimulerande på så vis att den gett oss en djupare kunskap om förskolans historia i Estland och Sverige. Det har varit en spännande resa men med många hinder då vi inte hade möjlighet att resa till Estland och göra några större efterforskningar. Vilket nu har visat sig skulle varit av mycket stor betydelse för hela examensarbetet.

Estlands förskolehistoria är ett forskningsområde som det inte finns så mycket skrivet om och det har gjort att antalet källor inte är så många. Däremot har vi funnit en stor mängd forskning inom den svenska förskolans historia.

Det har ibland varit svårt att fastställa årtal när de olika barninstitutionerna inrättades i båda länderna och vem det var som inrättade dem, då det funnits olika fakta i författarnas böcker. Vi har då valt det årtal som ansetts vara rimligt som att t ex två författare skrivit om samma årtal.

Metoden som använts var en innehållsanalys, då vi ansåg det vara ett bra sätt att undersöka frågeställningarna. Men för att få ett mer levande material har vi insett att det skulle ha varit bra att intervjua någon/några historiker som t ex Ingegerd Tallberg Broman eller Gerda Simmons-Christenson. Genom intervjuerna hade kanske deras forskning kunnat ge oss en annan synvinkel och kanske andra frågeställningar.

Förslag på vidare undersökningar: utvecklingen i Estland och Sverige under 1900-talet fram till dagens förskola. Det vore också intressant att undersöka läroplanen och hur den har sett ut under 1800- fram till 2000-talet.

Referenslista

Elektrooniline Riigi Teataja (2008). Tillgänglig: 2009-11-23

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12970917>

Engdahl, Ingrid (red) (1990). *Barnet Saken Kallet*. Lund: Studentlitteratur.

Grønmo, Sigmund (2006). *Metodik i samhällsvetenskap*. Malmö: Liber AB.

Holmlund, Kerstin (1996). *Låt barnen komma till oss: Förskollärarna och kampen om småbarnsinstitutionerna 1854 – 1968*. Pedagogiska institutionen: Umeå Universitet.

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2004). *Examensarbetet i lärarutbildningen: undersökningsmetoder och språklig utformning*. Kunskapsföretaget i Uppsala AB.

Kreenholmi ajalugu. Tillgänglig: 2009-12-09

<http://www.hot.ee/narvahistory/kreenholm.html>

Lindahl, Marita (1998). *Lärande småbarn*. Studentlitteratur.

Nationalencyklopedin. Tillgänglig: 2009-11-19

<http://www.ne.se.support.mah.se/lang/institution>,

<http://www.ne.se.support.mah.se/kort/pionj%C3%A4r>,

<http://www.ne.se.support.mah.se/lang/diakonissa>.

<http://www.ne.se.support.mah.se/utopisk-socialism>

<http://www.ne.se.support.mah.se/lang/karakt%C3%A4r>

http://www.ne.se.support.mah.se/sve/dana?i_h_word=daning

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur.

Patel, Runa & Tebelius, Ulla (1987). *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund Studentlitteratur.

Pekomäe, Vello (1986). *Estland genom tiderna*. Stockholm: Välis- Eesti & EMP.

- Signert, Kerstin (2000). *Maria Montessori: anteckningar ur ett liv*. Malmö: Studentlitteratur.
- Simmons-Christenson (1991). *Kom, låt oss leva för våra barn: om den svenska förskolans pionjärer*. Kristianstad: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Simmons-Christenson (1987). *Förskolepedagogikens historia*. Lund: Natur och Kultur.
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Tallberg Broman, Ingegerd (1995). *Perspektiv på förskolans historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Treier, Jana (2004). *Alushariduse õppekava rakendumine: Lasteaedade õppekavade koostamisest*. Tartu Ülikool Kutsemagistritöö. Tillgänglig: 2009-11-27
- Ugaste, Aino & Õun, Tiia (2008). *History and current situation in the Estonian early childhood education*. Tallinn University. Tillgänglig: 2009-11-27
http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/varhais/ugaste_oun.pdf.
- Utbildningsdepartementet (1985:5). *Förskola och skola en historisk återblick. En rapport från Förskola- skola- kommittén*. Stockholm.
- Utbildningsdepartementet (1998) *Läroplan för förskolan – Lpfö98*.
Tillgänglig: 2009-11-24 http://www.unikum.net/downloads/Laroplan_lpfo_98.pdf
- Vallberg- Roth, Ann-Christine (2002) *De yngre barnens läroplanshistoria*.
Studentlitteratur
- Westberg, Johannes (2008). *Förskolepedagogikens framväxt: Pedagogisk förändring och dess förutsättningar, ca 1835- 1945*. Historiska institutionen vid Uppsala universitet.
- Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.